

УДК 342.72

Кульчицький Тарас Русланович*Львівський національний університет імені Івана Франка***ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

У статті проаналізовано соціальний захист вимушено переміщених осіб який обумовлений конституційним правом громадян України, досліджено особливості соціального захисту вимушено переміщених осіб в Україні, виявлено та конкретизовано видові форми соціального захисту вимушено переміщених осіб в Україні.

Ключові слова: вимушено переміщені особи, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальне страхування, соціальні послуги.

На сучасному етапі суспільно-політичного устрою захист прав і свобод своїх громадян як у державі, так і за її межами при будь-яких зовнішньополітичних, соціально-економічних або інших обставинах, незалежно від місця проживання громадян гарантується Конституцією України [8]. Слід зазначити, станом на 07.08.2017 рік, за даними Міністерства соціальної політики в Україні взято на облік в обсязі 1586439 переселенців. Порівнюючи з офіційними даними за 29.08.2016 р. у період якого на обліку перебувало 1705363 переселенців, як бачимо за вказаний період кількість переселенців зменшилася, і у більшій мірі це відбувається з огляду на проблеми соціального захисту, зокрема нової реєстрації та суттєвого порушення прав ВПО.

Соціальний захист населення обумовлюється конституційним правом громадян України, він набуває важливого значення за умов фінансової нестабільності в Україні та наявності демографічних проблем і проблем переселення населення за умов нових змін у суспільному устрої країни [4; 12]. Слід зауважити, що метою соціального захисту є забезпечення рівня життя непрацездатних громадян, не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого державою та попередження соціальної напруженості в суспільстві, яка може бути зумовлена майновою, расовою, культурною, релігійною чи соціальною нерівністю; підтримання стабільності в суспільстві, тобто попередження виникнення соціальної напруги, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю.

З огляду на констатацію даної мети, ми можемо означити, що соціальний захист населення в Україні на сучасному етапі виступає: засобом забезпечення стабільності, злагоди, підтримки у суспільстві в нестабільний період; комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров'я та добробуту населення; заходами матеріальної підтримки конкретно визначених категорій населення, особам та сім'ям з боку держави; система заходів, що пов'язані із задоволенням певних потреб людей які опинилися у складних життєвих обставинах.

Дані твердження підтверджується і статтею 46 Конституції України, у якій зазначається, що «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом» [4].

Певні наукові напрацювання в галузі дослідження соціального захисту зіблені як вітчизняними й зарубіжними вченими та фахівцями, зокрема А. Александрова, А. Базиліук, Н. Борецька, Л.Вернигора, В. Волик, Д. Галлагер, Л. Головка, Л. Дідковська, Б. Зайчук, О. Іванова, І. Калачова, В. Кириленко, Е. Лібанова, М. Ліборакіна, Б. Надточій, В. Скуратівський, М. Ганслі Теренс, Й. Хендшель, П. Таундсен, Ю. Шклярський та багато інших.

Мета дослідження – проаналізувати особливості соціального захисту вимушено переміщених осіб в Україні та конкретизувати його видові форми.

Аналізуючи сутність соціального захисту як наукової категорії, слід звернути увагу на думку О. Іванова [3, с. 62]. Науковець вказує, що соціальний захист слід розглядати у широкому та вузькому розумінні.

У вузькому розумінні соціальний захист – це сукупність дій, спрямованих на надання допомоги під час життєвих криз. В цьому розумінні соціальний захист співпадає з поняттям «соціальне забезпечення» – система допомоги, що має на меті підтримку рівня доходів.

У широкому розумінні соціальний захист – певні види колективного забезпечення, що мають на меті підтримку добробуту та людей і включають у себе, окрім допомоги у скрутних життєвих обставинах, також запровадження превентивних механізмів, спрямованих на те, щоб запобігти виникненню таких ситуацій. Таким чином, у широкому розумінні соціальний захист включає в себе соціальне страхування, соціальну допомогу та соціальні гарантії [3, с. 64].

У контексті нашого наукового дослідження, ми погоджуємося з думкою Л. Дідківської, Л. Головки, які зазначають, що «Соціальний захист населення – державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів» [1].

У проекті Соціального кодексу України також подається чітке та ґрунтовне визначення соціального захисту, який визначається як система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України [12].

Дещо інші аспекти соціального захисту розглядаються у навчальному словнику-довіднику з соціології [10, с. 125, с. 131]. Соціальний захист – одна з умов реальності правового статусу особистості в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав та свобод. Основні конституційні повноваження громадян України закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина та Конституцією України.

Таким чином, не дивлячись на різні точки зору щодо розуміння категорії «соціальний захист», можна зробити загальний висновок, що їх об'єднує те, що під соціальним захистом розуміється лише той обсяг соціальних гарантій, що надається безпосередньо державою. Окрім того зазначені вище визначення покликані визначати рівень та шляхи створення умов для гарантованої державою соціальної захищеності громадян у складних житєвих обставинах.

Досліджуючи проблему соціального захисту внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні необхідно опиратися на положення Конституції України, норми законодавства, міжнародно-правові норми, довідкову та енциклопедичну літературу, іноземні джерела, світовий досвід соціального розвитку. Слід звернути увагу на те, що поняття соціального захисту населення є досить широким і охоплює практично всі верстви населення тією чи іншою мірою.

Соціальний захист внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні – одна з умов реальності їх правового статусу в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав та свобод, адже усі конституційні повноваження громадян України закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина та Конституцією України. Соціальне забезпечення – система заходів, що пов'язані із задоволенням певних потреб людей похилого віку, пенсіонерів, інвалідів, військовослужбовців, внутрішньо вимушено переміщених осіб, інвалідів. Ці заходи спрямовані на відновлення та збереження їх соціальних зв'язків і відносин, активну допомогу у здійсненні, захисті й охороні прав цих категорій людей. Основою соціального забезпечення є здійснення заходів щодо покращення пенсійного забезпечення, розвитку мережі соціальних установ, які надають соціальні послуги, соціальне обслуговування вразливих верств населення.

Ми притримуємося думки, що соціальний захист внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні варто розглядати як систему соціальних та правових відносин з управління в умовах наявних соціальних ризиків суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя людей. У контексті системи соціального захисту, соціальний ризик слід розуміти закріплену законодавством та визнану суспільством соціально значиму обставину об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування чи потребують додаткового соціального забезпечення та не можуть самостійно їх уникнути. За змістом можна виділити такі основні соціальні ризики: працевдатність, безробіття, втрата годувальника та малозабезпечення [6, с. 74-75].

Вагомою є думка авторів посібника «Право соціального забезпечення в Україні», П. Пилипенка, В. Бурака, С. Синчук, які стверджують, що соціальний ризик – це соціально значима обставина об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни (члени їх сімей) не здатні самостійно себе утримувати, а тому потребують додаткового матеріального захисту з боку держави [6, с. 188].

Вагомим є те, що в контексті проблеми соціального захисту внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні, важливим є те, що соціальні ризики потребують закріплення у законодавстві саме як обставини, внаслідок настання яких особи (ВПО) потребують допомоги держави чи суспільства.

У сучасних наукових дослідженнях під системою соціального захисту сьогодні розуміється сукупність законодавчо визначених економічних, соціальних, юридичних гарантій і прав, соціальних інститутів та установ, що забезпечують їх реалізацію та створюють умови для підтримки життєзабезпечення і діяльного існування різних соціальних верств і груп населення, передусім соціально вразливих [9, с. 45].

Ми погоджуємось з думкою авторів, які вважають за доцільне виділяти три видові складові соціального захисту населення: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу [5, с. 11]. Але вважаємо за доцільне в системі соціального захисту виокремити державну та недержавну складову та звертаючи увагу на рівень впливу соціальних ризиків на життя населення, на сьогодні на нашу думку система соціального захисту (ВПО): повинна об'єднувати наступні видові форми соціального захисту: соціальну допомогу, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальні послуги.

Переходячи до більш детального розгляду окремих видових форм соціального захисту вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні, можна визначити соціальну допомогу – це система заходів для покращення стану життєдіяльності ВПО, шляхом розгортання соціальних програм та забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів. При прийнятті рішення про соціальну допомогу враховується матеріальний стан вимушено переміщених осіб в Україні, які саме і отримують щомісячну адресну допомогу.

Зокрема слід звернути увагу на те, що внутрішньо переміщені особи з інвалідністю у грудні 2017 року, отримають щомісячну адресну допомогу для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг у нових розмірах!

У зв'язку зі змінами від 13.09.2017 до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505, департаментом соціального захисту населення у листопаді був здійснений перерахунок розмірів грошової допомоги особам з інвалідністю I та II групи та дітям з інвалідністю внутрішньо переміщеним особам з 16.09.2017 року. Також слід зазначити, що з 01.12.2017 року відбувся масовий перерахунок зазначеної допомоги у зв'язку з підвищенням розмірів соціальних стандартів і гарантій для населення.

Таким чином, розміри адресної соціальної допомоги на сучасному етапі у кінці 2017 року становитимуть: для переміщених осіб з інвалідністю I групи та дітям-інвалідам виплачуватиметься допомога у розмірі 1784.90 грн. на місяць (130 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працевдатність); для осіб з інвалідністю II групи інвалідам

виплачуватиметься соціальна допомога у розмірі 1578.95 грн. на місяць (115 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність); для осіб з інвалідністю III групи розмір допомоги не змінився та становить 1373 грн. на місяць (100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність) [11].

Слід наголосити, що соціальне забезпечення як окрема видова форма соціального захисту населення являє собою систему виплат держави, що здійснюються на принципово інших засадах, і перш за все, без попередніх внесків (як це має місце у разі соціального страхування) та без огляду на потребу в цих коштах їх отримувача (як це відбувається при наданні соціальної допомоги). Право на соціальне забезпечення ВПО закріплюється також в статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» для взятої на облік внутрішньо переміщеної особи реалізація прав на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на ви-робництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, на отримання соціальних послуг здійснюється від повідно до законодавства України [2]. Законодавчо окремі аспекти соціального забезпечення вимушено внутрішньо переміщених осіб регламентуються такими розпорядженнями та постановами Кабінету Міністрів України: Постановою Кабінету Міністрів України № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»; Постановою Кабінету Міністрів України № 535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам»; розпорядженням Кабінету Міністрів України № 588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції»; Постановою Кабінету Міністрів України № 68 «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансферів за місцевими бюджетами у населених пунктах Донецької та Луганської областей, що розташовані на території проведення антитерористичної операції, та населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення»; Постановою Кабінету Міністрів України № 213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»; Постановою Кабінету Міністрів України № 365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

Соціальне страхування як видова форму соціального захисту вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні являє собою систему майбутньої потреби зайнятого населення, визначеної законодавчо і врахованої на загальному рівні без огляду на заробітки, яке здійснюється за рахунок страхових внесків підприємств, працівників та дотацій з бюджету. Зауважимо, що соціальне страхування ВПО повинно визначатися тим, що хоча внески в основному і залежать від заробітку, виплати, навпаки, зумовлюються потребою, яка не має стосунку до заробітку.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014 внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території мають право на отримання матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, безпосередньо у робочих органах Фонду соціального страхування України за фактичним місцем проживання, перебування.

Визначаючи соціальні послуги як видову форму соціального захисту вимушено внутрішньо переміщених осіб слід означити, що поняття «соціальні послуги» має досить широкий спектр розуміння та використання. Наприклад, даним терміном користуються для позначення усіх видів послуг, що мають на меті задоволення будь-яких соціальних потреб суспільства. До їх переліку належать освітні, медичні, оздоровчі, туристичні послуги, послуги ЖКГ, готельного бізнесу тощо. Окрім того, соціальні послуги - це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих

обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [7, с. 1].

Як зазначається у законі, можуть надаватися такі види соціальних послуг [7, с. 5]:

- соціально-побутові послуги – забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

- психологічні послуги – надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

- соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

- соціально-медичні послуги – консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

- соціально-економічні послуги – задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

- юридичні послуги – надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо);

- послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

- послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями – комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

- інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

- інші соціальні послуги [7, с. 6].

Окремі аспекти надання соціальних послуг вимушено переміщеним особам регламентуються у Законі України «Про гуманітарну допомогу»; Постанові Кабінету Міністрів України № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року»; Постанові Кабінету Міністрів України № 79 «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції»; Постанові Кабінету Міністрів України № 1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року»; Постанові Кабінету Міністрів України № 505 «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016

роки»; Постанова Кабінету Міністрів України № 21 «Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей»; Постанова Кабінету Міністрів України № 566 «Питання митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги».

Загалом, соціальний захист вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні – це багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин по управлінню соціальними ризиками в які потрапила дана категорія населення України, націлена на забезпечення: вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту ВПО; надання адресного характеру соціального захисту; забезпечення соціальної підтримки та страхування; наданні соціальної допомоги у наданні належного рівня життєдіяльності ВПО. Отже, соціальний захист вимушено переміщених осіб визначається такими видовими формами: соціальним забезпеченням, соціальною допомогою, соціальним страхуванням, соціальними послугами.

Література:

1. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб./ Л. Дідківська, Л. Головка. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
2. Забезпечення соціального захисту дітей внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ditu-14275.pdf>.
3. Іванова О. Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Іванова. – К.: Академія, 2006. – 107 с.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
5. Мальований М. І. Форми соціального захисту населення / М. Мальований // Матеріали всеукраїнської заочної наукової конференції Актуальні питання сучасної економіки. – Умань : Видавець Сочінський, 2011. – Ч. 2. – 216 с.
6. Право соціального забезпечення в Україні : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / П. Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С. М. Синчук ; за ред. П. Д. Пилипенко. – 3-є видання перероб. і доп. – К.: Ін Юре, 2010. – 504 с.
7. Про соціальні послуги: Закон України (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.
8. Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.
9. Соціальна робота: теорія і практика : учеб. пособие / отв. ред. Е.И.Холостова, А.С. Сорвина. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 427 с.
10. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін.; за заг. ред. В. М. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий світ. – 2002. – 480 с.
11. У грудні переміщені особи з інвалідністю отримають перераховані розміри адресної допомоги на проживання! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smr.gov.ua/uk/misto/2016-03-14-08-10-17/informatsijni-materiali/>
12. Українські Закони. Соціальний кодекс України / В. С. Журавський та ін. – К.: Логос, 1998. – 319 с.

УДК 12.00.1

Плюта Ольга Анатоліївна
Самозайнята особа адвокат

ПРАВО, ІНДУСТРІЯ МОДИ І ЗВИЧАЙ ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

У статті досліджено, те, що сучасний розвиток індустрії моди змусило по-новому поглянути на проблеми співвідношення права, моди і звичаю. У запропонованій статті для дослідження поставлені питання, пов'язані з визначенням впливу звичаю, права на індустрію моди, їх оригінальність і необхідність для індустрії моди, вплив моди, відмінності і схожості моди і звичаю. Особливу увагу приділено моді і звичаю, їх взаємозв'язку, вплив і різниці, що складається з практики, яка дозволяє виявити специфічні особливості звичаю в світі моди і говорити про перспективи впровадження моди в право.

Ключові слова: мода, звичай, право, індустрія моди.

У науковій літературі практично відсутні великі роботи, пов'язані з «модним правом», оскільки в українській юридичній науці звичай типово досліджується як правовий інститут в рамках галузевих правових дисциплін окремо від модної індустрії. За допомогою теми про співвідношення права, звичаю в індустрії моди, хочеться висловити думки про співвідношення держави, права і громадянського суспільства, його членів, про соціальні, моральні і правові проблеми, що виникають в суспільстві.